

MAŁGORZATA GÓRSKA

OBRAZ POCZĄTKÓW PRYNCYPATU W II KSIĘDZE HISTORII RZYMSKIEJ WELLEJUSZA PATERKULUSA NA PODSTAWIE JĘZYKOWYCH WYKŁADNIKÓW WARTOŚCIOWANIA

Niewielkie, bo składające się z dwóch ksiąg, dzieło Wellejusza Paterkulusa, które znamy pod, najprawdopodobniej nieautentycznym, tytułem *Historia Romana*, stanowiło zarys całych dziejów Rzymu: ks. I obejmowała czas od wojny trojańskiej do r. 146 przed Chr., czyli do zburzenia Kartaginy i Koryntu (nie zachował się z niej właśnie początek i środkowa część), natomiast ks. II (tylko z niewielkimi brakami) opisuje okres od roku 146 przed Chr. do r. 30 po Chr. Jest to dzieło szczególne co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze stanowi jedyny zachowany opis wczesnego pryncypatu dokonany przez naocznego świadka, czy nawet uczestnika, przedstawionych wydarzeń. Po drugie, ma bardzo charakterystyczną formę, jako że, jak to określają badacze¹, pełni rolę etapu przejściowego między annalistyczną historiografią okresu republiki a pisarstwem historycznym epoki cesarstwa, które miało charakter biograficzny. Najważniejsze cechy dzieła Paterkulusa to zwięzłość, którą uzyskuje dzięki temu, że, cytując A. Dziubę, „elementem dominującym w narracji historycznej jest wybitna jednostka, sprawca lub uczestnik opisywanych wydarzeń”², a także silne zretoryzowanie, upodabniające utwór bardziej do mowy epidejktycznej niż do zachowującego, przynajmniej formalnie, obiektywizm dzieła historycznego³. Ten właśnie oceniający (zawierający elementy *laus* i *vituperatio*) sposób opisywania przez Paterkulusa osób i zdarzeń skłonił mnie do podjęcia próby scharakteryzowania końcowego fragmentu

¹ Zob. A. Dziuba, *Curiositas w Historii rzymskiej Wellejusza Paterkulusa*, Lublin 2004, s. 5; a także M. Brożek, *Historia literatury łacińskiej w starożytności. Zarys*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1961, s. 485.

² A. Dziuba, *op. cit.*, s. 215.

³ Por. *ibidem*, s. 217.

Historii rzymskiej, poświęconego początkom pryncypatu, z punktu widzenia językowych wykładników wartościowania.

Zagadnienie wartościowania w języku i w tekście, cieszące się od co najmniej dwóch dziesięcioleci dużym zainteresowaniem językoznawców, doczekało się bogatej literatury, prezentującej różne jego ujęcia metodologiczne i terminologiczne. Spośród polskich językoznawców problematyką tą zajmują się przede wszystkim Jadwiga Puzynina i Elżbieta Laskowska, oraz badacze skupieni wokół Jerzego Bartmińskiego, opisujący tzw. językowy obraz świata w ramach paradygmatu kognitywnego⁴. Zaprezentowanie tych badań w oczywisty sposób przekracza ramy tego artykułu, ograniczę się zatem do przedstawienia tych zagadnień związanych z wartościowaniem językowym, które wydają się tu konieczne, tj. przede wszystkim do sposobu rozumienia wartościowania i do typologii ocen. Połączę przy tym ujęcia i propozycje, zwłaszcza terminologiczne, pochodzące z prac Jadwigi Puzyniny i Elżbiety Laskowskiej.

Wartościowanie można zdefiniować jako przypisywanie obiektom, czynnościom, stanom, procesom i cechom określonych wartości. Należy jednak zwrócić uwagę, że nie chodzi tu o potoczne rozumienie wartości, jako czegoś, co jest uznawane za dobre, ale o rozumienie aksjologiczne, gdzie wartość to coś, co jest uznawane za dobre lub za złe (w bardzo szerokim tego słowa rozumieniu). Zatem wartościowanie to przypisywanie wartości pozytywnych lub negatywnych⁵. Ponieważ wartościowanie dokonuje się zawsze w wypowiedzi, czyli w tworzonym tekście, jego podmiotem jest autor tekstu, w prozie narracyjnej narrator, w poezji podmiot liryczny. Podmiotem wartościowania może być też bohater literacki, a także inna osoba, której wypowiedź wartościująca jest przytoczona w mowie niezależnej lub zależnej⁶.

Wartość można przypisywać w sposób bezpośredni i pośredni. Bezpośrednie przypisywanie wartości może odbywać się na dwa sposoby. Pierwszy sposób polega na przypisywaniu wartości bezwzględnie, czyli poprzez zaliczenie obiektu do klasy aksjologicznej bez wprowadzania skali wartościowania, czemu często towarzyszy duży stopień nacechowania emotywnego, np. *niesamowity, fantastyczny*. Drugi sposób natomiast polega na wartościowaniu z wykorzystaniem skali, tzn. na wykorzystywaniu subskal, odpowiadających typom wartości, np. *mądry, piękny, pożyteczny*. Jeśli zaś chodzi o wartościowanie pośrednie, to sprowadza się ono do porównywania obiektów aksjologicznych, np. *A jest/nie jest takie samo jak B, A jest jakieś bardziej/mniej niż B*. Istnieje też sposób wartościowania pośredniego

⁴ Zob. np. J. Puzynina, *Język wartości*, Warszawa 1992; E. Laskowska, *Wartościowanie w języku potocznym*, Bydgoszcz 1993; *Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne I*, red. J. Bartmiński, M. Mazurkiewicz-Brzozowska, Lublin 1993; *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, red. J. Bartmiński, Lublin 2003.

⁵ Zob. J. Puzynina, *Problemy wartościowania w języku i w tekście*, „Etnolingwistyka” 2004, nr 16, s. 179–189.

⁶ Zob. *ibidem*, s. 184.

polegający na odniesieniu do normy, np. *za dużo/za mało pracuje*⁷. Wydaje się, że najczęstsze jest wartościowanie polegające na przypisywaniu obiektowi ocen związanych z typem wartości. Nieuniknione w związku z tym jest zmierzenie się z problemem kategoryzacji wartości. Jak wiadomo, istnieje wiele podziałów wartości wypracowanych przez filozofię i psychologię, a typologie proponowane przez językoznawców, również liczne, w jakimś stopniu do nich nawiązują⁸. Ograniczę się tutaj do przywołania najczęściej wymienianych typów wartości, bez wskazywania ich hierarchii. Otóż, zwykle wymienia się następujące wartości: (1) moralne (etyczne): odnoszące się do przyjętych norm moralnych – *sprawiedliwy, kłamliwy*; (2) społeczne: wartości wobec drugiego – *przyjazny, wrogi*; (3) intelektualne (poznawcze): *mądry, głupi*; (4) praktyczne (prakseologiczne) *korzystny, niesprzyjający*; (5) estetyczne: *ładny, niezgrabny*; (6) witalne (biologiczne) dotyczące życia i zdrowia: *młody, zdrowy, słaby, chorowity*; (7) wartości hedonistyczne (wartości uczuć): *przyjemny, odpychający*⁹.

Niekiedy wprowadza się również podział na wartości absolutne, czyli takie, które są celem samym w sobie, i wartości instrumentalne, czyli takie, które jedynie służą do osiągnięcia jakiegoś celu. Wartości instrumentalne są tożsame z wartościami praktycznymi, natomiast inne wartości, jak się wydaje, mogą być zarówno instrumentalne, jak i absolutne, np. prawdomówność, może być traktowana jako wartość sama w sobie, ale też jako sposób na to, by nie być okłamywanym¹⁰.

Język dysponuje szeregiem różnego typu wykładników wartościowania, są to: intonacja, środki fonetyczne (np. *kobieta: kobita*), słowotwórcze (np. *pracus, piśmidło*), fleksyjne (np. *ministry, profesory, chłopcy*), leksykalne (np. *dobry, zły*), składniowe (np. *dzięki komuś, kosztem czegoś*) i frazeologiczne (np. *coś jest wysokiej klasy, coś jest do kitu*)¹¹. Należy zwrócić uwagę, że wymienione tu środki wartościowania mają charakter systemowy, składnik aksjologiczny (nie dotyczy to oczywiście intonacji i środków fonetycznych) jest definicyjnym elementem ich znaczenia. Oprócz tego w tekstach pojawiają się oceny na zasadzie pragmatycznej, tzn. będące skutkiem pozajęzykowej wiedzy lub przekonań mówiącego. Jest wiele takich wypadków, gdzie ocena pozytywna czy negatywna nie należy do znaczenia leksemu, ale jest z nimi związana na zasadzie konotacji (skojarzenia), chociaż w niektórych środowiskach czy też w niektórych typach tekstów

⁷ Por. E. Laskowska, *op. cit.*, s. 13–14.

⁸ Zob. np. J. Puzynina, *Język wartości...*, s. 19–49; P. Brzozowski, *Problemy hierarchizacji wartości w filozofii i psychologii*, [w:] *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin 2003, s. 43–58; *Antynomie wartości. Problematyka aksjologiczna w językoznawstwie*, red. A. Oskiera, Łódź 2007.

⁹ Por. A. Kiklewicz, *Modalność aksjologiczna w tekście artystycznym: (na przykładzie wartościowania osób w powieści Barbary Kosmowskiej „Teren prywatny”)*, „Poradnik Językowy” 2008, nr 6, s. 14–30. Por. J. Puzynina, *Problemy wartościowania...*, s. 181–183.

¹⁰ Por. J. Puzynina, *Język wartości...*, s. 31–32.

¹¹ J. Puzynina, *Problemy wartościowania...*, s. 185–187.

może niekiedy nabierać znaczenia systemowego (np. *bolszewik* jako wyzwisko)¹². Poza tym w tekście ocena może być związana nie z poszczególnymi wyrazami, ale z całymi związkami syntaktycznymi lub tekstowymi, i może być z tekstu wywnioskowana na podstawie tak zwanych presupozycji lub implikatur. Upraszczając, można powiedzieć, że presupozycje są to informacje uzyskiwane na podstawie systemu językowego, a implikatury na podstawie kontekstu, np. w zdaniu *Najmłodszy syn Marii wyjechał właśnie na studia*, presupozycja to *Maria ma co najmniej trzech synów*, a implikatury to, zależnie od kontekstu, *Maria czuje się samotna* albo, przeciwnie, *Maria cieszy się, bo może teraz zająć się sobą*¹³. Poza tym środki wartościowania mogą, ale nie muszą zawierać składnik emocjonalny, np. *pracowity* (wartościowanie pozytywne) – *pracoholik* (wartościowanie negatywne) – *pracuś* (wartościowanie negatywne + nacechowanie emocjonalne)¹⁴.

W końcowych partiach *Historii rzymskiej*, opisujących okres wczesnego pryncypatu, można znaleźć wielką liczbę wykładników wartościowania, za pomocą których autor ocenia przede wszystkim osoby, zgodnie ze wspomnianą już koncepcją dzieła polegającą na opisywaniu historii jako działań wybitnych jednostek, ale też pewne wydarzenia. Ponieważ nie sposób przyrzeć się tu wszystkim obiektom wartościowania, skoncentruję się na najważniejszych, ze względu na temat artykułu, fragmentach tekstu, mianowicie tych, w których Paterculus przedstawia bardzo zwięzłe ogólne charakterystyki pryncypatu Augusta (w rozdziałach 89–93) oraz Tyberiusza (w rozdziale 126). Oprócz tego, ponieważ w końcowych rozdziałach, tzn. od 94 do 131, autor prezentuje przede wszystkim osobę i działania Tyberiusza, i to w taki sposób, że ta część dzieła jest przez niektórych badaczy określana jako „panegiryk Tyberiusza”, skupię się na tych elementach językowych, które służą wartościowaniu Tyberiusza. Punktem wyjścia i kwestią najważniejszą będzie to, jakie typy wartości są wyrażane przez występujące w omawianych fragmentach tekstu środki językowe, w dalszej kolejności zaś to, jaka jest ich forma.

OCENA PRYNCYPATU AUGUSTA

Ogólną zwięzłą ocenę pryncypatu Augusta znaleźć można we fragmencie (1), za dopełnienie tego obrazu można uznać fragmenty (2) i (3)¹⁵:

(1) II, 89: nihil deinde optare a dis homines, nihil dii hominibus praestare possunt, nihil voto concipi, nihil felicitate consummari, quod non Augustus post reditum in urbem rei publicae populoque Romano terrarumque orbi repraesentaverit. finita vicesimo anno bella civilia, sepulta externa, revocata

¹² Por. R. Grzegorzczkova, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001, s. 55–56.

¹³ Por. *ibidem*, s. 145–150, 155–156.

¹⁴ Por. *ibidem*, s. 54–55.

¹⁵ Wszystkie przytoczone w artykule fragmenty tekstu pochodzą z *C. Vellei Paterculi ex Historiae Romanae libris duobus quae supersunt*, ed. C. Stegmann de Pritzwald, Stuttgart 1968.

pax, sopitus ubique armorum furor, restituta vis legibus, iudiciis auctoritas, senatui maiestas, imperium magistratuum ad primum redactum modum... prisca illa et antiqua rei publicae forma revocata, rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio; leges emendatae utiliter, latae salubriter, senatus sine asperitate nec sine severitate lectus... consulatus tantummodo usque ad undecimum, quem continuaret Caesar, cum saepe obnitens repugnasset, impetrare potuit: nam dictaturam quam pertinaciter ei deferebat populus, tam constanter repulit.

(2) II, 91: erant tamen qui hunc felicissimum statum odissent... cum iniissent occidendi Caesaris consilia, oppressi auctoritate publica, quod vi facere voluerant, iure passi sunt.

(3) II, 92: tum Sentius, forte et solus et absente Caesare consul, cum alia prisca severitate summaque constantia, vetere consulum more ac severitate, gessisset, protraxisset publicanorum fraudes, punisset avaritiam...

Choć wydzźwięk tekstu jest ogólnie bardzo pozytywny, nie ma tu wielu bezpośrednich odwołań do wartości, określonych za pomocą konkretnych leksemów, ale raczej są one konotowane lub presuponowane. Jak się wydaje, można tu mówić o, oczywiście pozytywnych, ocenach pod względem wartości hedonistycznych i witalnych. Ludzie zyskali czy odzyskali poczucie szczęścia, wyrażone za pomocą wartościujących leksemów *felicitate* i *felicissimum statum* oraz poczucie bezpieczeństwa zarówno fizyczne, jak i materialne, wyrażone zdaniem zawierającym rzeczowniki *securitas* (*rediit securitas hominibus*) oraz *possessio* z wartościującym przymiotnikiem *certa* (*certa cuique rerum suarum possessio*), ale także wynikające ze zdania mówiącego o tym, że zapanował pokój wewnętrzny i zewnętrzny (*finita vicesimo anno bella civilia, sepulta externa, revocata pax, sopitus ubique armorum furor*).

Poza tym występuje tu bardzo wiele elementów wartościujących pod względem wartości praktycznych. Są tu pozytywnie oceniane różne aspekty życia społeczno-politycznego, ale, jak się wydaje, można je wszystkie sprowadzić do praktycznej wartości sprawnie działającego państwa. Państwo to zapewnia korzystne zmiany w istniejących prawach i tworzenie nowych dobrych praw, co jest oddane za pomocą wartościujących przysłówków *utiliter* i *salubriter* (*leges emendatae utiliter, latae salubriter*). Państwo to również gwarantuje przestrzeganie prawa, co przejawia się w wykrywaniu i surowym i konsekwentnym (wartościujące rzeczowniki *severitas* i *constantia*) karaniu nadużyć – we fragmencie (3) występują całe zdania, w których jest o tym mowa, mianowicie konsul Sencjusz Saturnin nawet pod nieobecność Augusta *protraxisset publicanorum fraudes, punisset avaritiam*, a także w wykrywaniu i tłumieniu spisków – ci, którym nie podobał się istniejący stan rzeczy i chcieli zabić Augusta, zostali *oppressi auctoritate publica*. Jest to wreszcie państwo, które umożliwia prowadzenie normalnego życia, czyli podjęcie pracy i aktywności religijnej (*rediit cultus agris, sacris honos*).

Oprócz tego jest tu wyrażona wartość, którą można by określić jako i d e o l o - g i c z n ą¹⁶, a polega ona na tym, że August przywrócił dawny sposób sprawowania władzy, wskrzesił republikę (*imperium magistratuum ad pristinum redactum modum...*, *prisca illa et antiqua rei publicae forma revocata*) i konsekwentnie odmawiał przyjęcia dyktatury (*dictaturam quam pertinaciter ei deferebat populus, tam constanter repulit*). Warto zwrócić uwagę, że tutaj, poza zwrotem *dictaturam repulit*, istotnym elementem oceny jest pozytywna konotacja przymiotników *pristinus*, *priscus* i *antiquus*. Jednak, jak można zauważyć, pozytywna ocena pryncypatu Augusta w mniejszym stopniu ma związek z ideologiczną wartością, polegającą na przywróceniu republiki, w większym z wartościami praktycznymi oraz hedonistycznymi i witalnymi.

OCENA PRYNCYPATU TYBERIUSZA

Ogólna ocena pryncypatu Tyberiusza, także bardzo zwięzła, zawarta jest we fragmencie (4):

(4) II, 126 revocata in forum fides, summota e foro seditio, ambitio campo, discordia curia, sepultaque ac situ obsitae iustitia, aequitas, industria civitati redditae; accessit magistratibus auctoritas, senatui maiestas, iudiciis gravitas; compressa theatralis seditio, recte faciendi omnibus aut incussa voluntas aut imposita necessitas: honorantur recta, prava puniuntur, suspicit potentem humilis, non timet, antecedit, non contemnit humiliorem potens. quando annona moderatior, quando pax laetior? diffusa in orientis occidentisque tractus et quidquid meridiano aut septentrione finitur, pax augusta per omnis terrarum orbis angulos a latrociniorum metu servat immunes. fortuita non civium tantummodo, sed urbium damna principis munificentia vindicat. restitutae urbes Asiae, vindicatae ab iniuriis magistratuum provinciae; honor dignis paratissimus, poena in malos sera, sed aliqua: superatur aequitate gratia, ambitio virtute; nam facere recte cives suos princeps optimus faciendo docet, cumque sit imperio maximus, exemplo maior est.

Tutaj również mamy do czynienia z bardzo pozytywną oceną ze względu na wartości hedonistyczne i witalne: radość i poczucie bezpieczeństwa, wynikające z tego, że panuje pokój, a także poprawa jakości życia w związku z niską ceną zboża. Wyrażają to emocjonalnie nacechowane pytania retoryczne zawierające wprost wartościujące przymiotniki *moderatus* i *laetus* (*quando annona moderatior, quando pax laetior?*), a także wynika to ze zdania *pax augusta... a latrociniorum metu servat immunes*.

Pryncypat Tyberiusza jest również oceniany ze względu na wartości praktyczne, polegające na tym, że państwo działa sprawnie, tzn. organy

¹⁶ Inaczej A. Kiklewicz, *op. cit.*, s. 14, gdzie wartości ideologiczne są utożsamiane ze społecznymi i wartościujące przymiotniki *przyjazny*, *łagodny*, *agresywny* są wymieniane obok *nacjonalistyczny* i *szowinistyczny*.

Tabela 1.

Wartościowanie pryncypatu				
wartości ideologiczne	wartości społeczne	wartości praktyczne	wartości witalne	wartości hedonistyczne (uczucie)
pryncypat Augusta				
wskrzeszenie republiki 3 — 3		dobrze prawo 2 praworządność 4 normalne życie <u>2</u> 8	bezpieczeństwo 5 — 5	szczęście 2 — 2
Razem: 18 ocen				
pryncypat Tyberiusza				
	pomoc potrzebującym 2 ochrona przed wyzyskiem 1 właściwe relacje społ. <u>8</u> 11	autorytet i sprawność państwa 7 praworządność 7 <u>14</u>	bezpieczeństwo 1 dobra jakość życia 1 <u>2</u>	radość 1 <u>1</u>
Razem: 28 ocen				

państwa odzyskały powagę, wiarygodność i sprawność, co jest wyrażone za pomocą wartościujących leksemów rzeczownikowych *auctoritas*, *maiestas*, *gravitas*, *fides*, *industria*, i skutecznie przywracany jest wszędzie porządek – *summota seditio*, *ambitio*, *discordia*. W efekcie panuje praworządność, na co wskazują rzeczowniki *iustitia* i *aequitas* oraz wartościujący przysłówek *recte* w wyrażeniach *recte faciendi necessitas* i *recte facere* oraz przymiotniki *recta* i *prava* w zwrotach *honorantur recta*, *prava puniuntur*.

Pojawia się tu też bardzo pozytywna ocena ze względu na wartości społeczne. Z jednej strony polegają one na tym, że hojnie udzielane jest wsparcie tym, którzy ponieśli straty z powodu różnych wydarzeń losowych: *fortuita non civium tantummodo, sed urbium damna principis munificentia vindicat, restitutae urbes*

Asiae, i że prowincje są chronione przed wyzyskiem: *vindicatae ab iniuriis magistratum provinciae*. Z drugiej strony wartości społeczne sprowadzają się do właściwych relacji społecznych, tzn. opartych na wzajemnym poszanowaniu, co wyrażają zdania: *suspicit potentem humilis, non timet, antecedit, non contemnit humiliorem potens*, i sprawiedliwym traktowaniu, co wynika z wypowiedzeń: *honor dignis paratissimus, poena in malos sera, sed aliqua: superatur aequitate gratia, ambitio virtute*.

Jak pokazuje Tabela 1, która zawiera zestawienie wszystkich typów wartościowań pryncypatów Augusta i Tyberiusza wraz z ich liczbą, w ocenie pryncypatu niewiele mówi się o zagadnieniach ustrojowych, natomiast istotne są kwestie społeczne i praktyczne aspekty funkcjonowania państwa.

OCENA OSOBY TYBERIUSZA

Obok tej krótkiej oceny pryncypatu, w znacznie większym zakresie wartościowaniu podlega sama osoba Tyberiusza. Podmiotem tego wartościowania jest zwykle autor, zdarza się jednak, że przypisuje on jakąś ocenę innym osobom.

TYBERIUSZ W OCENIE PATERKULUSA

Paterkulus ocenia Tyberiusza, oczywiście zawsze pozytywnie, nie tylko ze względu na określone wartości, ale także ogólnie, co pokazują następujące fragmenty tekstu:

(5) II, 99: *aequatus Augusto, eminentissimus, fama fortunaque celeberrimus et vere alterum rei publicae lumen et caput...*

(6) II, 113: *Accipe nunc, M. Vinici, tantum in bello duces quantum in pace vides principem.*

(7) II, 103: *non est diu cunctatus Caesar Augustus; neque enim quaerendus erat quem legeret, sed legendus qui eminebat.*

(8) II, 104: *... caelestissimorum eius operum per annos continuos VIII praefectus aut legatus spectator, tum pro captu mediocritatis meae adiutor fui...*

(9) II, 106: *Pro dii boni! Quanti voluminis opera insequenti aetate sub duce Tiberio Caesare gessimus!*

(10) II, 94: *Ti. Claudius Nero... innutritus caelestium praeceptorum disciplinis, iuvenis genere, forma, celsitudine corporis, optimis studiis maximoque ingenio instructissimus, qui protinus quantus est, sperari potuerat visuque praetulerat principem... ut per id, quod agebat, quantus evasurus esset, eluceret... missus... ad visendas ordinasque... provincias, praecipuis omnium virtutum experimentis in eo tractatu editis...*

(11) II, 114: *O rem dictu non eminentem, sed solida veraque virtute atque utilitate maximam, experientia suavissimam, humanitate singularem!*

Paterkulus podkreśla wielkość Tyberiusza i płynącą z niej sławę. Służą do tego, odnoszące się do samego Tyberiusza, wartościujące przymiotniki w superlatiwie *eminentissimus*, *fama fortunaque celeberrimus* i wartościujący porównawczo *aequatus Augusto*, przymiotniki zaimkowe *tantus* i *quantus*, rzeczowniki *rei publicae lumen et caput*, a także wartościujący czasownik *eminebat*. O wielkości Tyberiusza świadczą też jego dokonania, które są oceniane jako niebiańskie (*caelestissima*) i zasługujące na spisanie w wielkim woluminie (*quanti voluminis opera*), niezwyklej szlachetności (*rem... humanitate singularem*) a także będące niezwyklej dowodami jego wszelkich zalet (*praecipuis omnium virtutum experimentis, rem... solida veraque virtute atque utilitate maximam*). Paterkulus wyraża też uznanie dla jego znakomitego wychowania, za pomocą, zawierającego wartościujący przymiotnik *caelestis*, określenia *innutritus caelestium praeceptorum disciplinis*, i rokowań na przyszłość, na które wskazuje, zawierające *quantus*, zdanie *ut per id, quod agebat, quantus evasurus esset, eluceret*.

Zdecydowanie więcej jest w tekście ocen Tyberiusza według typów wartości. Raz, we fragmencie (10), Paterkulus ocenia Tyberiusza ze względu na wartości estetyczne i vitalne, to jest jego dobre pochodzenie i urodę: *iuvenis genere, forma, celsitudine corporis... instructissimus*. Raz też ocenia Tyberiusza z punktu widzenia wartości intelektualnych, mianowicie we fragmencie (10) mówi o jego bystrości umysłu i wykształceniu, używając wartościujących przymiotników w superlatiwie: *optimis studiis maximoque ingenio instructissimus*.

Paterkulus zwraca uwagę na cechujące Tyberiusza wartości moralne, takie jak skromność, męstwo i powaga. Jego skromność (*moderatio*) przejawiała się przede wszystkim w tym, że nie chciał władzy i zaszczytów:

(12) II, 122: *sed in hoc viro nescias, utrum magis mireris, quod laborum periculorumque semper excessit modum, an quod honorum temperavit.*

(13) II, 122: *Quis non inter reliqua quibus singularis moderatio Ti. Caesaris elucet atque eminet, hoc quoque miretur quod, cum sine ulla dubitatione septem triumphos meruerit, tribus contentus fuerit?*

We fragmencie (13) jest mowa o tym, że dowodem skromności Tyberiusza jest to, iż zadowolił się odbyciem trzech triumfów, choć według obliczeń Paterculusa zasługiwał na siedem. Poza tym przejawem skromności było to, że wielokrotnie odmawiał przyjęcia roli princepsa, co pokazują fragmenty (14) i (15):

(14) II, 103: *itaque, quod post Lucii mortem, adhuc Gaio viuo, facere voluerat eoque vehementer repugnante Nerone erat inhibitus, post utriusque adolescentium obitum facere perseveravit, ut et tribuniciae potestatis consortionem Neroni constitueret, multum quidem eo cum domi, tum in senatu recusante, et eum ... adoptaret.*

(15) II, 124: *una tamen veluti luctatio civitatis fuit, pugnantis cum Caesare senatus populiue Romani, ut stationi paternae succederet, illius, ut potius aequalem civem quam eminentem liceret agere principem. Tandem, magis*

ratione quam honore victus est, cum quidquid tuendum non suscepisset, periturum videret, solique huic contigit paene diutius recusare principatum quam, ut occuparent eum, alii armis pugnauerant.

Jako przejaw skromności polegającej na unikaniu zbytku można też, jak się wydaje, interpretować to, że Tyberiusz jeździł wierzchem i jadał siedząc:

(16) II, 114: solus semper equo vectus est, solus cum iis quos invitaverat maiore parte aestivarum expeditionum cenavit sedens.

Męstwo (*virtus*) Tyberiusza jest albo nazywane wprost, jak we fragmencie (17):

(17) II, 121: Eadem et virtus et fortuna subsequenti tempore ingressi Germaniam imperatoris Tiberii fuit, quae initio fuerat.

albo też można o nim wnioskować, ponieważ Tyberiusz był tam, gdzie było niebezpieczniej, jak czytamy w przytoczonym już fragmencie (12): *periculorumque semper excessit modum*, a także w (18):

(18) II, 105: ... cum omnem partem asperrimi et periculosissimi belli Caesar vindicaret, in iis quae minoris erant discriminis, Sentium Saturninum, qui tum legatus patris eius in Germania fuerat, praefecisset...

O powadze Tyberiusza (*gravitas*), określanej jako wielka (*quanta*), ale też wartościowanej porównawczo poprzez odwołanie do senatora i sędziego, jest mowa we fragmencie (19):

(19) II, 129: cum quanta gravitate ut senator et iudex, non ut princeps, causam Drusi Libonis audivit!

Paterculus bardzo wiele miejsca poświęca ocenie Tyberiusza ze względu na wartości społeczne. Mówi o jego miłości wobec rodziny (*pietas*), określonej silnie nacechowanymi emotywnie przymiotnikami *mira*, *incredibilis* i *inenarrabilis*, której przejawem był według Paterkulusa dobrowolny siedmioletni pobyt Tyberiusza na Rodos, spowodowany tym, że nie chciał on swoim blaskiem przyćmić wkraczających w dorosłość adoptowanych synów Augusta, Gajusza i Lucjusza:

(20) II, 99: mira quadam et incredibili atque inenarrabili pietate, cuius causae mox detectae sunt, cum C. Caesar sumpsisset iam virilem togam, Lucius item maturus esset vir, is, ne fulgor suus orientium iuvenum obstaret initiis, dissimulata causa consilii sui, commeatum ab socero atque eodem vitrico adquiescendi a continuatione laborum petiit.

Dowodem miłości rodzinnej były też powroty Tyberiusza do Rzymu w czasie zimowych przerw w walkach:

(21) II, 105: pietas sua Caesarem paene obstructis hieme Alpibus in urbem traxit...

Kolejna wartość społeczna cechująca Tyberiusza to przede wszystkim troska o żołnierzy: *cura* lub *providentia*. Była to troska o ich bezpieczeństwo, co przejawiało się w tym, że bardzo ważne było dla Tyberiusza, by żołnierze nie ponieśli jakiejś szkody:

(22) II, 97: ...peragratusque victor omnes partes Germaniae sine ullo detrimento commissi exercitus, quod praecipue huic duci semper curae fuit...

Było to ważniejsze nawet od zwycięstwa:

(23) II, 115: nihil in hoc tanto bello, nihil in Germania aut videre maius aut mirari magis potui, quam quod imperatori numquam adeo ulla opportuna visa est victoriae occasio, quam damno amissi pensaret militis semperque visum est gloriosum, quod esset tutissimum, et ante conscientiae quam famae consultum nec umquam consilia ducis iudicio exercitus, sed exercitus providentia ducis rectus est.

Tyberiusz troszczył się także o zdrowie żołnierzy. We fragmencie (24) jest mowa o tym, że niemalże osobiście pielęgnował swoich żołnierzy w chorobie:

(24) II, 114: per omne belli Germanici Pannonicique tempus, nemo e nobis gradumve nostrum aut praecedentibus aut sequentibus imbecillus fuit, cuius salus ac valetudo non ita sustentaretur Caesaris cura, tamquam distractissimus ille tantorum onerum mole huic uni negotio vacaret animus.

Następna społeczna wartość przypisywana przez Paterkulusa Tyberiuszowi to hojność. W przykładzie (25) jest ona określona jako *munificentia* wobec zmarłego Augusta, w (26) to *liberalitas* wobec tych, którzy utracili majątek w pożarze, a we fragmencie (27) można o niej wnioskować na podstawie zdania mówiącego o tym, że Tyberiusz obdarowywał lud i udzielał pomocy uboższym senatorom:

(25) II, 130: quam pia munificentia superque humanam evecta fidem templum patri molitur!

(26) II, 130: qua liberalitate cum alias, tum proxime incenso monte Caelio omnis ordinis hominum iacturae patrimonio succurrit suo!

(27) II, 129: quotiens populum congiariis honoravit senatorumque censum, cum id senatu auctore facere potuit, quam libenter expleuit, ut neque luxuriam invitaret neque honestam paupertatem pateretur dignitate destitui!

Tyberiusz odznaczał się również wielkodusznością wobec Pompejusza (*magnifico animi temperamento*) i wobec Germanika, którego obsypywał wielkimi zaszczytami: *exaggeravit honoribus, quanto cum honore*:

(28) II, 130: quam magnifico animi temperamento Cn. quoque Pompei muñera absumpta igni restituit!

(29) II, 129: quibus iuventam eius [sc. Germanici] exaggeravit honoribus, respondente cultu triumphii rerum quas gesserat magnitudini! ... quanto cum honore Germanicum suum in transmarinas misit provincias!

Poza tym Paterkulus mówi też o łagodności i wyrozumiałości Tyberiusza, które we fragmencie (30) określane są wprost za pomocą leksemów *temperamentum* i *civilitas*, natomiast w (31) można o nich wnioskować, gdyż Tyberiusz raczej upomina, niekiedy karci, rzadko karze:

(30) II, 111: quanto cum temperamento simul civilitatis res auctoritate imperatoris agi vidimus!

(31) II, 114: non sequentibus disciplinam, quatenus exemplo non nocebatur, ignovit; admonitio frequens, inerat et castigatio, vindicta rarissima...

Wielokrotnie pojawia się ocena Tyberiusza ze względu na wartości praktyczne, przede wszystkim skuteczność w dowodzeniu, o której Paterkulus nie pisze wprawdzie wprost, ale można o niej wnioskować, ponieważ Tyberiusz po pierwsze zwycięża i to bez większych strat:

(32) II, 97: moles deinde eius belli translata in Neronem est: quod is sua et virtute et fortuna administravit peragratusque victor omnes partes Germaniae sine ullo detrimento commissi exercitus...

(33) II, 120: ... aperit limites, vastat agros, urit domos, fundit obvios maxime cum gloria, incolumi omnium quos transduxerat numero, in hiberna revertitur.

Po drugie osiąga to, czego nie osiągnęli inni, to znaczy dociera do nieznanymi ludów:

(34) II, 106: ... victae gentes paene nominibus incognitae...

posuwa się daleko za Ren:

(35) II, 106: ... quod numquam antea spe conceptum, nedum opere temptatum erat, ad quadringentesimum miliarium a Rheno usque ad flumen Albi, qui Semnonum Hermundurorumque fines praeterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus.

i wreszcie wszczyna wojnę tam, gdzie wcześniej poprzestawano na obronie:

(36) II, 120: arma infert, quae arcuisse pater et patria contenti erant...

Oprócz tego Paterkulus wysoko ocenia doświadczenie wojskowe i polityczne Tyberiusza, dzięki któremu działa na korzyść wojska i państwa. Służą do tego leksemy wartościujące *prudencia*, *maturitas*, *vis consiliorum*:

(37) II, 111: *quantis prudentia ducis opportunitatibus furentes eorum vires universas evasimus, elusimus partibus!*

(38) II, 125: *sed haec omnia veteris imperatoris maturitas, multa inhibentis, aliqua cum gravitate pollicentis, inter severam praecipue noxiorum ultionem mitis aliorum castigatio brevi sopiit ac sustulit.*

(39) II, 129: *qua ille prudentia Rhascupolim, interemptorem fratris sui filii Cotyis consortisque eiusdem imperii, Romam evocavit!*

(40) II, 129: *qua vi consiliorum suorum ... Maroboduum inhaerentem occupati regni finibus ... coegit egredi!*

Za wartość praktyczną można uznać również to, że Tyberiusz był stale użyteczny jako obrońca państwa, który, określany jako *custos imperii* i *perpetuus patronus Romani imperii*, staje do walki, kiedy tylko tego wymaga sytuacja:

(41) II, 104: *non diu vindicem custodemque imperii sui morata in urbe patria protinus in Germaniam misit...*

(42) II, 120: *perpetuus patronus Romani imperii adsuetam sibi causam suscipit.*

a nawet przyjął pryncypat, by ocalić państwo od zguby:

(43) II, 124: *tandem, magis ratione quam honore victus est, cum quidquid tuendum non suscepisset, periturum videret...*

Raz Paterkulus odwołuje się do wartości hedonistycznych (uczucie), jakie wzbudza w nim Tyberiusz. Chodzi mianowicie o wielką słodycz (*rem... suavissimam*), którą odczuwa Paterkulus po tym, jak jako żołnierz Tyberiusza doświadczył z jego strony opieki w chorobie – przywołane już przykłady (11) i (24), tu jako (44):

(44) II, 114: *O rem dictu non eminentem, sed solida veraque virtute atque utilitate maximam, experientia suavissimam, humanitate singularem! Per omne belli Germanici Pannonicique tempus, nemo e nobis gradumve nostrum aut praecedentibus aut sequentibus imbecillus fuit, cuius salus ac valetudo non ita sustentaretur Caesaris cura, tamquam distractissimus ille tantorum onerum mole huic uni negotio vacaret animus.*

TYBERIUSZ W OCENIE INNYCH

Dotychczas była mowa o przypadkach, gdzie podmiotem wartościowania jest autor. Oprócz tego Paterkulus pisze o tym, jak oceniają Tyberiusza inni, mianowicie wrogowie i Rzymianie. Ocena Tyberiusza przez wrogów zawarta jest w następujących fragmentach:

(45) II, 94: cuius rex quoque Parthorum tanti nominis fama territus, liberos suos ad Caesarem misit obsides.

(46) II, 112: ita placebat barbaris numerus suus, ita fiducia virum ut, ubicumque Caesar esset, nihil in se reponerent.

(47) II, 107 ...unus e barbaris ... petiit, liceret sibi sine periculo in eam, quam armis tenebamus, egredi ripam ac videre Caesarem... Nostra quidem, inquit, furit iuventus, quae, cum vestrum numen absentium colat, praesentium potius arma metuit quam sequitur fidem. Sed ego, beneficio et permissu tuo, Caesar, quos ante audiebam, hodie vidi deos, nec feliciorem ullum vitae meae aut optavi aut sensi diem.

Wynika z nich, że w grę wchodzi tu przede wszystkim wartość hedonistyczne (uczucie), z jednej strony podziw, z drugiej strach, jaki wzbudzał Tyberiusz. Na podziw wskazuje przede wszystkim w przykładzie (47) opis dość niezwykłej sytuacji, kiedy jeden z dostojników barbarzyńskich prosił o to, by mógł zobaczyć Tyberiusza, a gdy dano mu taką możliwość, stwierdził, że to najszczęśliwszy dzień w jego życiu. O strachu natomiast świadczy to, iż król partyjski był przerażony (*territus*) sławą Tyberiusza, oraz to, że, gdziekolwiek się pojawił, barbarzyńcy tracili wiarę we własne siły. Oprócz tego w przytoczonych fragmentach znalazła się ogólna ocena Tyberiusza – wielka sława jego imienia (*tanti nominis fama*), a także przypisana mu została wartość społeczna – wielkość, tu wyrażona poprzez rzeczownik *beneficium*.

Jeśli zaś chodzi o ocenę Tyberiusza przez Rzymian, w tekście pojawiają się jedynie wartości hedonistyczne (uczucie). W związku z udaniem się Tyberiusza na dobrowolne wygnanie na Rodos jest to żal, na który wskazują łzy opuszczanych (*quae digredientium a tanto viro omnium lacrimae*), i wprost nazwane poczucie zagrożenia z powodu braku ochrony ze strony Tyberiusza (*Sensit terrarum orbis digressum a custodia Neronem urbis*):

(48) II, 99: quis fuerit eo tempore civitatis habitus, qui singulorum animi, quae digredientium a tanto viro omnium lacrimae, quam paene ei patria manum iniecerit, iusto servemus operi...

(49) II, 100: Sensit terrarum orbis digressum a custodia Neronem urbis: nam et Parthus desciscens a societate Romana adiecit Armeniae manum et Germania aversis domitoris sui oculis rebellavit.

Paterkulus mówi również o szacunku, który okazywano Tyberiuszowi w tym okresie, co przejawiało się tym, że dostojnicy cenili Tyberiusza jako człowieka prywatnego wyżej niż piastujących urzędy:

(50) II, 99: illud etiam in hoc transcurso dicendum est, ita septem annos Rhodi moratum ut omnes, qui proconsulibus legatique in transmarinas profecti provincias, visendi eius gratia Rhodum deverterint atque eum

convenientes semper privato, si illa maiestas privata umquam fuit, fasces suos summiserint fassique sint otium eius honoratius imperio suo.

Inne uczucia Rzymian wobec Tyberiusza to radość, nadzieja i poczucie bezpieczeństwa w związku z jego powrotem z Rodos i adopcją przez Cezara:

(51) II, 103: *laetitiam illius diei concursumque civitatis et vota paene insequentium caelo manus spemque conceptam perpetuae securitatis aeternitatisque Romani imperii vix in illo iusto opere abunde persequi poterimus, nedum hic implere temptemus, contenti id unum dixisse quam ille omnibus faustus fuerit. tum refulsit certa spes liberorum parentibus, viris matrimoniorum, dominis patrimonii, omnibus hominibus salutis, quietis, pacis, tranquillitatis, adeo ut nec plus sperari potuerit nec spei responderi felicius.*

Na radość wskazują leksemy *laetitia*, *faustus* i *felicius*, natomiast o nadziei i poczuciu bezpieczeństwa mówią wyrażenia *spes... salutis, quietis, pacis, tranquillitatis* i zdania *nec plus sperari potuerit nec spei responderi felicius*.

Poza tym z fragmentu (52) wynika, że kiedy Tyberiusz ponownie znalazł się jako wódz w Galii, żołnierze nie tylko odczuwali radość (*gaudium, exultatio, lacrimae*), ale też okazywali mu uwielbienie:

(52) II, 104: *at vero militum conspectu eius elicite gaudio lacrimae alacritasque et salutationis nova quaedam exultatio et contingendi manum cupiditas non continentium, protinus quin adiicerent: ‚videmus te, imperator? salvum recepimus?‘ ac deinde: ‚ego tecum, imperator, in Armenia, ego in Raetia fui, ego a te in Vindelicia, ego in Pannonia, ego in Germania donatus sum‘ neque verbis exprimi et fortasse vix mereri fidem potest.*

Z zestawienia wszystkich typów wartościowań Tyberiusza wraz z ich liczbą, które zawiera Tabela 2, wynika, że Paterkulus sam najczęściej ocenia go ze względu na wartości praktyczne i społeczne, natomiast wartościujące uczucia wobec Tyberiusza przypisuje innym.

Ponieważ w Tabelach 1 i 2 dla przejrzystości uwzględnione zostały jedynie typy wartości, co do których Paterkulus ocenia pryncypat i osobę Tyberiusza, na koniec spróbuję zebrać rozproszone w artykule informacje na temat rodzaju środków językowych wykorzystywanych w tym celu przez autora. Środki te można podzielić na dwie grupy. Pierwsza grupa to wykładniki leksykalne, które wprost nazywają określone wartości. Na grupę drugą składają się wyrażenia, zwroty i całe zdania, na podstawie których można wnioskować o przypisywaniu określonych wartości. Wykorzystane przez Paterkulusa środki leksykalne to przede wszystkim rzeczowniki abstrakcyjne – nazwy cech i stanów, w które systemowo wpisane jest wartościowanie pozytywne: *auctoritas, maiestas, gravitas, virtus, fides, iustitia, aequitas, humanitas, pietas, cura, providentia, munificentia, liberalitas, moderatio, temperamentum, civilitas, constantia, severitas, industria, prudentia, maturitas, vis*

Tabela 2.

Wartościowanie Tyberiusza						
ocena ogólna	wartości intelektualne	wartości estetyczne i witalne	wartości moralne	wartości społeczne	wartości praktyczne	wartości hedonistyczne (uczuć)
Tyberiusz w ocenie autora						
wielkość i sława 11 zalety w ogóle 3 znakomite wychowanie 1 i rokowania na przyszłość <u>2</u> 17	bystrość umysłu i wykształcenie 2 <u>2</u>	dobre pochodzenie i uroda 2 <u>2</u>	skromność 8 męstwo 4 powaga 1 <u>13</u>	miłość do rodziny 3 troska o żołnierzy 5 hojność 5 wielkoduszność 3 wyróżniałość 3 <u>19</u>	skuteczność w dowodzeniu 11 doświadczenie wojskowe i polit. 12 stała ochrona państwa <u>5</u> 28	słodycz 1 <u>1</u>
Razem: 82 oceny						
Tyberiusz w ocenie innych						
sława 1 <u>1</u>				wielkoduszność 1 <u>1</u>		podziw 1 strach 3 żal i poczucie zagrożenia 2 szacunek 1 radość, nadzieja i poczucie bezp. 3 uwielbienie <u>1</u> 11
Razem: 13 ocen						

(*consiliorum*), *utilitas*, *spes*, *securitas*, *salus*, *quies*, *tranquillitatis*, *pax*, *felicitas*, *laetitia*, *gaudium*, *exultatio*, a także nazwa czynności *beneficium*. Do pozytywnego wartościowania Paterkulus wykorzystuje również rzeczowniki nazywające negatywne cechy i stany: *fraus*, *avaritia*, *seditio*, *ambitio*, *discordia*, łącząc je z czasownikami oznaczającymi ich odrzucenie, np. *summota seditio*, *ambitio*, *discordia* we fragmencie (4). W tekście pojawiają się także nazwy osób zawierające element pozytywnego wartościowania, tj. *custos* i *patronus*. Raz też do wartościowania przez porównanie autor wykorzystuje dwa rzeczowniki osobowe: *senator* i *iudex*, które wyrażają wartość pozytywną nie tyle systemowo, ile na zasadzie konotacji – fragment (19). Do pozytywnego wartościowania służą też dwa rzeczowniki nieosobowe *lumen* i *caput (rei publicae)*, które na zasadzie metafory odnoszą się do osoby Tyberiusza – fragment (5). Przykładem wartościowania na podstawie implikatury może być użycie rzeczownika *lacrimae*, który w jednym kontekście wskazuje na smutek (fragment (48)), a w innym na radość (52). Paterkulus wykorzystuje również systemowo wartościujące przymiotniki w stopniu równym: *rectus*, *certus*, *moderatus*, *laetus*, *faustus*, także nacechowane emotywnie: *singularis*, *magnificus*, *caelestis*, *mirus*, *incredibilis*, *inenarrabilis*, oraz również silnie nacechowane formy superlatiwu: *optimus*, *eminentissimus*, *celeberrimus*, *caelestissimus*, *instructissimus*, *felicissimus*, *suavissimus*. Dwukrotnie Paterkulus posłużył się przymiotnikami do wartościowania przez porównanie, choć w różny sposób. Raz określił Tyberiusza jako *aequatus Augusto* (fragment (5)), raz użył comparatiwu, przywołując ocenę sytuacji, w jakiej się znalazł on na wygnaniu *fassique sint otium eius honoratius imperio suo* (50). Autor wykorzystuje również, jak już wspominałam, przymiotniki *pristinus*, *priscus* i *antiquus*, które wyrażają wartości pozytywne jedynie na zasadzie konotacji (fragment (1)). Pozytywnemu wartościowaniu służą też wielokrotnie pojawiające się w tekście przymiotniki zaimkowe *tantus* i *quantus*, a także zaimek pytajny *qui* i przysłówek *quam*, użyte ponadto w zdaniach wykrzyknikowych, niosących w sobie duży ładunek emocjonalny, m.in. fragmenty (28), (30) i (39). Bardzo rzadko do wartościowania służą przysłówki: *recte*, *utiliter* i *salubriter*, czy czasowniki, jak *emineo* (fragment (7)).

Jeśli zaś chodzi o wielokrotnie pojawiające się oceny, które można wynioskować, to mamy wśród nich zarówno presupozycje, jak i implikatury. Przykładem implikatury jest wyciąganie z fragmentu (16), mówiącego o tym, że Tyberiusz jeździł wierzchem i jadał siedząc, wniosku o jego skromności, ponieważ w ówczesnych realiach ktoś, kto lubił zbytek, przemieszczał się w lektyce i jadał leżąc. Presupozycja to na przykład wnioskowanie o tym, że pryncypat to czas, kiedy obywatele odzyskali poczucie bezpieczeństwa, na podstawie fragmentu (4), w którym jest napisane m.in., że panujący pokój uwolnił ich od lęku przed przestępcami: *pax augusta per omnis terrarum orbis angulos a latrociniorum metu servat immunes*.

Zdaję sobie sprawę, że zarówno zaprezentowany tu podział wartości, jak i przypisanie poszczególnych wykładników językowych do określonych wartości mogą być dyskusyjne – przygotowanie tego materiału niejednokrotnie

wymagało arbitralnych rozstrzygnięć. Mimo to, wydaje się, że można na ich podstawie spróbować wyciągnąć ostrożne wnioski. Otóż, interesująco wygląda zestawienie uzyskanych tu informacji z opinią o Paterkulusie jako „zwolenniku nowego ustroju, w którym widział kontynuację republiki”¹⁷ i kimś, kto odnosi się do Tyberiusza z bezkrytycznym uwielbieniem. Rzeczywiście element pozytywnego wartościowania przywrócenia republiki pojawia się w ocenie pryncypatu Augusta, i rzeczywiście pryncypat Tyberiusza, a zwłaszcza jego osoba, jest oceniany często z dużą dozą przesady. Kiedy jednak przyjrzymy się liczbie ocen poszczególnych typów, zobaczymy, że zarówno oba pryncypaty, jak i osoba Tyberiusza wartościowane są przede wszystkim ze względu na wartości praktyczne. Oceniając pryncypat Augusta, Paterkulus bardziej koncentruje się na praktycznych korzyściach płynących z dobrze funkcjonującego państwa i z pokoju, niż na kwestiach ideologicznych, ustrojowych. Również w wartościowaniu Tyberiusza i jego pryncypatu nie wchodzi w grę jakieś abstrakcyjne wartości absolutne, ale najczęściej pojawiają się wartości praktyczne, a także dość duża liczba wartości społecznych. Jednak one również mogą być uznane za wartości użyteczne, jako że przynoszą korzyść tym, do których są skierowane. Słowem, Paterkulus kreśli obraz pryncypatu jako ustroju pozwalającego na życie w sprawnie funkcjonującym i bezpiecznym państwie, a Tyberiusza jako princepsa, który po prostu to gwarantuje.

Bibliografia

- C. Vellei Paterculi ex *Historiae Romanae libris duobus quae supersunt*, ed. C. Stegmann de Pritzwald, Stuttgart 1968.
- Wellejusz Paterkulus, *Historia rzymska*, przekład, wstęp i komentarz E. Zwolski, Wrocław 2006.
- Antynomie wartości. Problematyka aksjologiczna w językoznawstwie*, red. A. Oskiera, Łódź 2007.
- Brożek M., *Historia literatury łacińskiej w starożytności. Zarys*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1961.
- Brzozowski P., *Problemy hierarchizacji wartości w filozofii i psychologii*, [w:] *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin 2003, s. 43–58.
- Dziuba A., *Curiositas w Historii rzymskiej Wellejusza Paterkulusa*, Lublin 2004.
- Grzegorzczkowska R., *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001.
- Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, red. J. Bartmiński, Lublin 2003.
- Kiklewicz A., *Modalność aksjologiczna w tekście artystycznym: (na przykładzie wartościowania osób w powieści Barbary Kosmowskiej „Teren prywatny”)*, „Poradnik Językowy” 6, 2008, s. 14–30.
- Laskowska E., *Wartościowanie w języku potocznym*, Bydgoszcz 1993.
- Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne I*, red. J. Bartmiński, M. Mazurkiewicz-Brzozowska, Lublin 1993.
- Puzynina J., *Język wartości*, Warszawa 1992.
- Puzynina J., *Problemy wartościowania w języku i w tekście*, „Etnolingwistyka” 2004, nr 16, s. 179–189.
- Świderkówna A., *Słownik pisarzy antycznych*, Warszawa 1990.

¹⁷ Zob. A. Świderkówna, *Słownik pisarzy antycznych*, Warszawa 1990, s.v. Velleius Paterculus.

*Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Instytut Filologii Klasycznej
Gmach główny, Aleje Racławickie 14, 20-037 Lublin*

THE IMAGE OF THE BEGINNINGS OF THE PRINCIPATE IN BOOK II
OF VELLEIUS PATERCULUS' ROMAN HISTORY ON THE BASIS
OF AN EVALUATION OF LINGUISTIC INDEXES

Abstract

A summary of the information obtained on the basis of an evaluation of linguistic indexes offers an interesting view of the opinion that Velleius Paterculus was 'the proponent of a new system in which he saw the continuation of the Republic'. Paterculus presents himself as an individual with an uncritical adoration for Tiberius. In reality, the element of positive evaluation of the restitution of the Republic appears in his assessment of the principate of Augustus, and actually the principate of Tiberius – and especially Tiberius as an individual – is often assessed with a significant element of exaggeration. When, however, we look at the number of individual types of ratings, we see that both principates, along with Tiberius as an individual, are equally assessed above all for their practical values. In evaluating the principate of Augustus, Paterculus concentrates more on the practical benefits of a well-functioning state and of peace, rather than on ideological issues.

Keywords: Velleius Paterculus, Roman history, Augustus, Tiberius, evaluation of linguistic indexes